

Proloog

Toevallig had Pjatro die dag, 16 augustus 2020, ook echt iets te vieren: zijn achtentwintigste verjaardag. In een interview, meer dan een jaar later, zouden zijn ouders en zus zich herinneren hoe hij als tienjarig jongetje astronoom had willen worden. Maar in plaats van de kosmos af te speuren naar lichtsignalen, was hij uiteindelijk zelf een ster geworden. Of nee, misschien had dit niets met sterrendom te maken en wilde hij gewoon het liefst zijn leven vullen met lol en liedjes. Overall viel wel een lach en een song te plukken, en hij hield ervan het universum te vullen met speelplezier. Die impuls had hij altijd al gevoeld, dat uitbundige.

Het hem omringende universum kon overigens evengoed het internet zijn. Op die plek vertoefde hij graag, als programmeur, al was het maar voor alle creatieve mogelijkheden die hem dat bood. Software ontwikkelen was ook een vorm van knutselen, en soms leek het wel componeren. Al was het internet natuurlijk ook géén plek. De straat was dat wel. Daar voelde hij zich pas werkelijk verbonden met iets groters en zag hij waar het in essentie om ging: de stad, de anderen, wij.

Later zou Pjatro zeggen: die dag in augustus, die zestiende, dat was ook echt een feest. Hoopvolle chaos. Rio de Janeiro in Minsk.

Ongehooflijk was het, onvoorstelbaar zelfs, zeker in het licht van wat een week eerder was gebeurd, op 9 augustus

2020. Toen hadden op dezelfde laan, te midden van tumult en ijsingwekkend geschreeuw, politie-eenheden met rubberkogels op betogers geschoten – willekeurig, schijnbaar in razernij. Flitsgranaten hadden mensen doen struikelen en vallen, en het geluid van explosies vulde de lucht. Dit waren zogenaamd louter desoriënterende wapens geweest – de magnesiumflits en de knal van 170 decibel waren tijdelijk verblindend en doofmakend, niet-dodelijk, maar bij de ontploffing waren gloeiende splinters vrijgekomen. Iemand was gewond geraakt, de vingers van zijn linkerhand verbrand en vermorzeld. Bij iemand anders raakte de linkervoet verbrijzeld. Mensen waren hinkend weggerend of werden in paniek naar ambulances gedragen.

Het was nog maar een week daarvoor geweest dat colonnes van mannen achter bekraste metalen schilden – de tribale maskers van het machtsapparaat – betogers in het nauw hadden gedreven, of andere demonstranten met het waterkanon juist weer uit elkaar hadden gejaagd.

Nog maar een week eerder had iemand met een knuppel een man in korte broek tot bloedens toe geslagen, zomaar op straat, voor het oog van iedereen. De betoger bood geen verzet, lag ineengedoken op de grond en schermde zijn gezicht af met zijn blote armen. De man met de knuppel bleef maar doorgaan en ramde die blote armen kapot.

Nog maar een week eerder waren in dezelfde buurt, op deze straten, talloze mensen tijdens grootschalige arrestaties op hun knieën gedwongen. Zij aan zij, heup aan heup, armen omhoog. In korte broeken en dunne zomerjurken; het asfalt had ribbelige schaafwonden op hun knieën en bloedstroompjes op hun schenen achtergelaten. Ze waren als groep de politievoertuigen ingeduwd. Uit andere bussen waren weer nieuwe bataljons van geüniformeerde politiemannen gesprongen. Gepantserd en gehelmd, RoboCops in bodysuits, zwartgelakte kosmonauten.

Nog maar een week eerder, toen het avond was geworden, in de schemerige oranje gloed van de straatlantaarns, was bij de afgezette ingang van het metrostation op het door strijdkrachten omsingelde Poesjkinplein een man in een wit zomerhemd en een katoenen broek naar de politieschilden toe gelopen. Hij was ongewapend geweest, had geen steen of molotovcocktail bij zich gehad. Hij had zijn handen boven zijn hoofd uitgestoken om te laten zien dat hij niets van plan was, lege handpalmen zichtbaar. Het schot was dof geweest, hij was ineengezakt, ter plekke gestorven.

Nog maar een week eerder hadden de bedompte cellen van het detentiecentrum overvol gezeten, zodat mensen schreeuwden om lucht. Zij die weer waren vrijgelaten, soms pas dagen later, hadden hun hoofd geschud bij de foltering die ze hadden meegemaakt, gezien of gehoord. Was dit werkelijk gebeurd? Ze hadden het amper kunnen geloven, al waren ze erbij geweest. De donkerblauwe en rode plekken op hun benen herinnerden eraan, hun verwondingen en beurse spieren ook, en nu, bij het verlaten van het politiebureau, keken ze niet meer op, ze keken alleen naar de grond, of schichtig om zich heen, met bloeddorlopen ogen. Ze hadden hun geliefden omhelsd, hun letsels afgeschermd, gehuild.

Volgens persagentschap Reuters waren er op die ene zondag meer dan 3000 mensen gearresteerd en 200 demonstranten naar het ziekenhuis gebracht met vaak ernstig letsel. In de daaropvolgende dagen werden nog eens 4000 betogers aangehouden en in de cel gegooid. Er vielen in de loop van die paar dagen minstens drie doden. Duizenden mensen werden die week geslagen en gemarteld – op straat, in politiebussen, op politiebureaus en in detentiecentra.

Er moest iets gebeuren. Dit geweld moest verdomme stoppen. Dit waren vreedzame demonstranten en het gedrag van de politie miste elke proportie. Moest er niet opnieuw be-

toogd worden, nu werkelijk massaal? Het idee werd overal geopperd en velen hadden vastberaden geknikt. Dit was inderdaad wat moest gebeuren. Er was een grens bereikt. Ze hadden zelf gezien wat hun stad, hun land en vooral hun vrienden en kennissen hadden meegemaakt.

Het idee bereikte Pjatro en ook voor hem was het helder. Ondanks alles heb je nog steeds een stem, dacht hij. Ook als je niet mag stemmen, heb je nog steeds een stem. Ook als je niet meer mag spreken, kun je nog altijd zingen. En als je kunt zingen, moet je dat doen – dan ga je de straat op om dat te doen.

Ze konden niet passief aan de kant blijven staan, zeiden ook Nadja en Vova. Zoiets was geen optie meer, niet nu, na alles waar zij getuige van waren geweest.

Net als zovelen had Nadja toen een hele nacht vol ongelooft naar die *flash-bang*-granaten geluisterd – je kon ze niet níét horen – en rillingen gevoeld: telkens eerst een bliksem-schicht, dan een doffe knal. Onrustwekkend artificieel onweer. Fontein van vuur in de verte. Wat moest ze doen, vroeg ze zich telkens weer af. Mobiele netwerken en sociale media lagen plat, haar telefoon voelde waardeloos en de chaos greep om zich heen. Vova had toevallig op een plek gestaan waar een politiebus kwam aanrijden. Hij was weggerend en had tijdens het lopen instinctief zijn hoofd afgeschermd, alsof dat hem had kunnen behoeden tegen kogels. Dit was dierlijk, dit gevoel van angst. Hij had zich verschanst in het park. Het gedonder in het duister hield aan. Hij schrok op bij elke knal en luisterde alert naar wat volgde. Het is begonnen, dacht hij steeds, het is zover, dit is burgeroorlog.

Dit was zo anders en zoveel meer dan een nieuwsbericht. Een liedje. De blues, zou je kunnen zeggen, maar dan op z'n Oost-Europees.

Pjatro sloeg de riem van zijn twaalfsnarige gitaar om zijn schouders, speelde een akkoord en luisterde naar de trilling die even in de lucht hing. Die extra snaren gaven hem precies wat hij wilde: een volle, rijke klank. Net iets luider dan anders. Het kon alleen maar helpen, net zoals de inventieve constructie waar hij grondig aan had zitten knutselen. Het geluid van zijn instrument liep nu via een kabeltje langs een plank die hij met touwen verticaal aan zijn rugzak had vastgebonden en van daaruit naar een versterker die hij boven op die plank had gemonteerd. De speaker zweefde pal boven zijn hoofd en overal waar hij liep, projecteerde hij de muziek voor zich uit. Een ervaren straatartiest had het zaakje niet vakkundiger in elkaar kunnen zetten.

Pjatro deed zijn lange donkerblonde haar in een knot en keek omhoog. Boven Minsk strekte zich die middag een heerlijke augustuslucht uit, helblauw met hier en daar een wattige wolk. Iedereen zou er zijn, daar hoefde niemand nog aan te twijfelen. Julija zou filmen. Anton zou zijn trommel meebrengen. En natuurlijk zouden ook Nadja en Vova niet ontbreken. Pjatro liep bij hen langs en zoals verwacht waren zij en hun vrienden al in de weer met doedelzakken en klarinetten

Straatartiesten mocht je ze niet noemen. Vaak stonden ze samen op een festivalpodium en gaven daar het beste van zichzelf. De groep was dan in fantasykostuums gehuld. Ze droegen dan lange zwartleren laarzen en hun heupen waren omgord met brede riemen en lange rokken. De kragen om hun hals waren van namaakbont, hun kapsels bestonden uit lange dreadlocks, en op hun blote huid bungelden kettingen met Keltische en Slavische symbolen. Dat waren de pakken en paraferalia van het genre dat ze met grote bezieling beoefenden: fantasyfolk, een eigensoortige mengeling van volksmuziek en metal. Denk: luit, fluit en draailier, maar dan met rockdrums, effectpedalen en elektrische gitaarriffs.

Maar daar draaide het nu niet om. Vandaag hadden ze de elfenkostuums ingeruild voor een opvallend dagelijkse outfit: t-shirts, jeansbroek, rode zomerjurk. Ze bevonden zich te midden van duizenden demonstranten op een brede boulevard en bewogen mee met deze kolossale stoet. Overal zagen ze mensen met borden, spandoeken en vlaggen die als wasgoed glinsterden in het zonlicht. De massa zong, fragmenten van melodieën waaierden uit over de menigte. Af en toe barstte applaus los, maar dan niet zoals bij een concert, zo'n eenmalige ontlading van geklap en gejuich na het slotakkoord, wel in kleinere golven die hier en daar ontstonden en dan tot ver in de optocht wegdreven. Velen scandeerden slogans, sommigen hielden bloemen in hun handen en hadden een zekere plechtstatigheid over zich. Maar er werd ook veel gelachen en gedanst. Er waren oudere en jongere deelnemers, mannen met baseballpetjes achterstevoren op hun hoofd, grootmoeders in gestippelde jurken en tienermeisjes met flashy zonnebrillen. Wie niet goed keek dacht: feest.

Pjatro was jarig en zong – krachtig, met alles wat hij in zich had, de longen gevuld, de aders in zijn hals gezwollen. Alles mocht eruit nu, zo luid als het kon, al was het maar om te laten zien dat wat hij zong ook echt gezongen mocht worden. De geluidsgolven vonden weerklank in de zachte lucht van deze warme zondagmiddag. Het werkte aanstekelijk, dat merkte hij aan de mensen rondom hem. Lang niet alleen Julija, zijn vriendin, zong onbelemmerd met hem mee. Anton – normaal een man van elektronische beats en triphop – gaf intussen een strak en nerveus ritme aan op de trom, en tussen de refreinen glimlachte hij af en toe opzij naar Pjatro, alsof hij signaleerde: wat is dit heerlijk, man. Die glimlach ligt vast op de filmbeelden die van die dag zijn gemaakt. Hun gezang ook. Steeds weer zongen ze dat ene lied dat iedereen kende,

dat iedereen meezong, terugzong en verderzong – het lied dat op die manier als een mantra door de betoging resoneerde.

Na het refrein vielen de doedelzakken van Nadja en Vova in voor een instrumentaal intermezzo, en dat was misschien nog wel het indrukwekkendste aan deze uitgesponnen performance: de muzikale schittering van het steeds terugkerende tussendeel. Dit was wat Nadja en Vova hadden gewild: de muziek laten sprankelen om zo de herinnering aan de afgrijzelijke nacht van een week geleden te verjagen. Angstuitdrijving, dat was het. De huiver bezweren met waardigheid – wie niet bang was, liet zich minder makkelijk onderdrukken. Daarom had vooral Nadja er ook zo beheerst en elegant willen uitzien tijdens het spelen, met een lange rode jurk, haar roze zonnebril en die frêle schouders van haar waarop nonchalant haar lange dreadlocks lagen. Haast plechtig bespeelde ze haar instrument en schijnbaar ongenaakbaar en onverwoestbaar schreed ze mee met de massa. Had deze song eigenlijk ooit zo monumentaal geklonken?

Een doedelzak is een militair instrument dat vaak in een groep wordt gespeeld, en er hoort ook een landschappelijk beeld bij: het groen van de Schotse Highlands, mannen in kilts en berenmutsen die in gelid over een eindeloze graswei de marcheren. Wat de muzikanten in Minsk lieten horen en zien, was dan wel strijdvaardig maar niet in militaire zin. Hun *bagpipes* waren niet Schots; het waren replica's van Centraal-Europese middeleeuwse volksinstrumenten. Die klonken net zo heldhaftig en grandioos, maar ook directer en rauwer.

Die rauwheid kwam ook tot uitdrukking in het nummer zelf, in het feit dat dit lied juist hier, in deze stad, werd gespeeld en meegezongen. Het zat 'm in de tekst en de geschiedenis van deze song. Het lag aan alle betekenislagen die met het refrein meezoemden, en aan het talent van de muzikanten

die via dit lied hier een hele droomwereld tot leven wisten te wekken. Dat was wat ze anders ook deden natuurlijk, als ze tussen hun fakkels en strobalen stonden, met hun schalmeien, didgeridoos en dierenschedels. Die optredens bulkten van het verlangen naar oude, geheime werelden. Maar hier stond geen fantasy centraal; hier en nu ging de droom eenvoudigweg over het redden van mensen uit de handen van een repressief systeem. Hij ging over de nieuwe realiteit die in de plaats van dat systeem moest komen, en over afscheid nemen van het oude. In zekere zin waren de doedelzakken die van een uitvaartorkestje. Ze speelden de ondergang van het regime tegemoet.

Nadja zette die dag meer dan twintigduizend stappen, zo zag ze later op haar telefoon. Twintigduizend stappen lang hield ze het vol om steeds weer datzelfde refrein te blazen. Haar energie leek grenzeloos, net als die van de anderen. Tegen de avond was de menigte verder aangezwollen en pakten ook de wolken zich boven hen samen. Mensen deden het lampje van hun telefoon aan. Sommigen stonden op een straatbank om de betoging te overzien, of ze overschouwden de massa vanuit een open raam van een flatgebouw. Hand in hand, elkaar omhelzend en zoenend, gelovend in hun eigen kracht. Het uitzicht op meer dan honderdduizend oplichtende telefoons was fenomenaal: een sterrenhemel die was neergedaald in de stad en voor een ongekend gevoel van saamhorigheid zorgde. ‘Kom naar buiten!’ scandeerden mensen. Die oproep was gericht aan de Grote Machthebber, de man die controle bleef houden over zijn eigenzinnige staatsapparaat en hardnekkig het presidentschap bleef opeisen op basis van zelfverzonnen volkssteun, terwijl juist die claim nu rampzalig voor hem dreigde uit te pakken. Aliaksandr Lukašenka leek wel de enige inwoner van Minsk die thuis was gebleven die dag.